

บทบาทของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม*

THE ROLE OF PHRADHAMMADHAJAMUNI (SAENG JUTINDHARO)

TOWARDS SOCIAL DEVELOPMENT

พระมหารังสรรค์ ธีรวัฒนโน (แผ่นผา)

Phramaha Rangsan Teerawattano (Paenpa)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกรราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

พระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ (จันทรโร)

Phra Natthaphong Sirisuwananno (Janro)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

E-mail: paenpa_12@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคม 2) เพื่อศึกษาชีวประวัติ และ 3) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินธโร) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์พระธรรมธัชมนี พระสงฆ์ ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง แล้วนำเสนอในรูปแบบการวิจัยตามขอบเขตที่ศึกษาเพื่อให้ได้องค์ความรู้ เกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า

สังคมที่จะพัฒนาได้ ต้องพัฒนาบุคคลเป็นสาระสำคัญ และต้องมีบุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำ ผู้นำจะต้องเป็นแบบฉบับที่ดีและเป็นที่ศรัทธาของผู้ตาม ทั้งในด้านความประพฤติและการปฏิบัติงาน ต้องเป็นผู้แสดงบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม โดยนำหลักแนวคิดและทฤษฎีที่มีอยู่ มาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมได้อย่างถูกต้อง สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเจริญขึ้น สนองตอบความต้องการของผู้ที่อยู่อาศัยในสังคมได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความสุข แก่ผู้อยู่อาศัยอยู่ในสังคมพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินธโร) เป็นพระสงฆ์

* Received 17 February 2019; Revised 11 March 2019; Accepted 15 April 2019

ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรูปหนึ่งในบรรพพุทธานุสา ท่านศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติ ถือได้ว่าท่านเป็นผู้มีบทบาทต่อสถาบันสงฆ์มากเพราะท่านได้ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยโดยยึดหลักคำสอนที่ก่อให้เกิดความผาสุกแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง ท่านได้อบรมสั่งสอนแนะนำผู้อื่นให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินธโร) ได้พัฒนาสังคมโดยผ่านบทบาทต่าง ๆ ตามหลักการพัฒนาสังคม ทั้งสังคมสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านการพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดธรรมบูชาทำให้บทบาทของพระธรรมธัชมนีมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคม จึงทำให้ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมสืบต่อไป

คำสำคัญ: บทบาท, พระธรรมธัชมนี, การพัฒนาสังคม

Abstract

The objectives of this thesis paper as follows: 1) to study the development of society. 2) to study the biography. And 3) to study the role of social development of Phra Thammathatmuni (Saeng Chutintharo). This research is qualitative research. Researchers collected information from the document and interviewed Phra Thammathatmuni (Saeng Chutintharo), relatives of the monks and other persons concerned. After that, the researcher arranged them and represent the knowledge about the social development that base on Phra Thammathatmuni (Saeng Chutintharo)'s case study.

The research result meets that.

To develop a society, it is needed that its people were needed to be developed. Also, there must be someone with leadership characteristic to help direct the way—someone who was able to set good examples and could be trusted by those who were ready to follow his or her direction both in the way of behaving and actual action. The leader must be able to play an important

part in driving the desirable development, summoning up all helpful principles and theories available into practical uses. What is more, the application must be rightful and suitable in order that they really could help make the society develop and prosper in a manner that the development was able to legally and exactly respond the needs of the social members. As a result, the happiness and peacefulness occurred in the society.

Phra Thammathatmuni (Saeng Chutintharo) was one of the Buddhist monks who had practiced right. He had studied the Buddha's teachings and determinedly practiced what he learned from the Scriptures. His role among the Buddhist monks was outstandingly important as he had been rightfully practicing strictly following the Buddhist Dharma-Vinaya or Dharma Discipline, in particular, the Teachings which would result in the blessedness for those who really follow the Dharma. Employing both worldly knowledge and religious beliefs, he tried best to help teach Buddhists to lead their lives safely and happily in the society.

As regards the social development, Phra Thammathatmuni had performed this role employing the principles of development. Such societies as those of the Sangha or Buddhist monks and the householders had been helped bettered by him. The following programs: government affairs, dissemination of Buddhist beliefs, education and educational welfare, general public assistance, and Wat Dhamma Bucha Dharma Practice Center were all arisen from his initiation. It was therefore easily understandable that the role Phra Thammathatmuni had taken was very important and helpful to both the Buddhist religion and the Thai society. And thus Phra Thammathatmuni had established a very good example for all Buddhist monks and general people in the society.

Keywords: The Role, phradhammadhajamuni, Social Development

บทนำ

สังคมไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันได้ มีอิทธิพลต่อสังคม และวัฒนธรรมของไทยอย่างมาก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักใน 3 สถาบันของชาติ ควบคู่กับสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ เป็นศาสนาประจำชาติเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ

พระสงฆ์กับฆราวาสมีความสัมพันธ์ในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ความสัมพันธ์นี้มีมูลเหตุมาจากทั้งพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติและความจำเป็นในการดำรงชีวิต ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ได้ออกเผยแผ่พุทธศาสนาและพยายามเข้าถึงประชาชนเพื่อเทศนาสั่งสอนเรื่องความพ้นทุกข์ ต่อมาหลังสมัยพุทธกาลพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้วในดินแดนต่าง ๆ มีวัดวาอาราม สถาบันสงฆ์ และพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น จึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของฆราวาสในชุมชนมากขึ้น เช่นพระสงฆ์เป็นทั้งผู้สั่งสอนธรรมะ หมอแผนโบราณ จิตแพทย์ และนักพัฒนา เป็นต้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อฆราวาสที่พัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางดังกล่าวนี้อาจเป็นพระสงฆ์ไทยเป็นพระสงฆ์ในนิกายเถรวาทซึ่งเน้นความเคร่งครัดในพระวินัยและเป้าหมายคือพระนิพพาน แต่โดยที่พระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนหรือใกล้ชุมชน พระสงฆ์จึงมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านได้รู้เห็นปัญหาของชาวบ้าน และจำเป็นต้องมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงไม่อาจทำตัวเอนเอียงในการรักษาพระวินัย แต่จำเป็นต้องประยุक्तพระวินัยให้เข้ากับสถานการณ์อันเปลี่ยนแปลงไปของชีวิต อันมีผลให้พระสงฆ์บางรูปจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเป้าหมายทางการปฏิบัติธรรมจากการแสวงหานิพพานไปเป็นการปลื้มทุกข์ให้ชาวบ้าน โดยถือว่าถ้าชาวบ้านผู้อุปถัมภ์พระศาสนาอยู่ไม่ได้ พระศาสนาก็อยู่ไม่ได้เช่นกัน บทบาทของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว เห็นได้จากความสำคัญของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม

พระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน

ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) นั้นเป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางว่าท่านนั้นเป็นพระนักปฏิบัติและเป็นพระนักพัฒนาที่มีความเข้าใจในปัญหาของสังคม โดยการที่ท่านมีวัตรปฏิบัติในการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น การอบรมสั่งสอนแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป การปกครองในตำแหน่งต่าง ๆ จนมาถึงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดและตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัตรธรรมาบุชา ผลของการปฏิบัติตนเป็นนักพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมให้เจริญเติบโตไปด้วยกันสมควรที่จะเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ที่มีสนใจงานด้านการพัฒนา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา เพื่อให้สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทางสังคมและประโยชน์สุขแก่มวลชน

ด้วยเห็นจริยาวัตร การประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยที่องค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพุทธศาสดาทรงบัญญัติไว้ในพระพุทธศาสนาของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั้งหลาย สมควรที่จะศึกษาชีวประวัติและบทบาทการปฏิบัติงานของท่านเพื่อนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงตนของพระสงฆ์ และบทบาทการพัฒนาสังคมของท่านจะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการทำงานของพระสงฆ์ต่อไป เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติคุณของพระสงฆ์ผู้มีคุณูปการต่อสังคม และจะได้ให้พระสงฆ์ตลอดถึงอนุชนรุ่นหลังได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติและเจริญรอยตามท่านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคม
2. เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร)
3. เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพคือใช้วิธีการสำรวจเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านบทบาทที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในประเด็นหลัก 4 ประเด็น คือ การพัฒนาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ขอบเขตด้านชีวประวัติและแนวทางการปฏิบัติของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในประเด็นหลัก 3 ประเด็นหลัก คือ ประวัติของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) วิธีการปฏิบัติกรรมฐานของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) และวิธีการสอนธรรมะของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร)

ขอบเขตด้านบทบาทการพัฒนาสังคมของ พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) วัดธรรมบูชา ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมุ่งเน้นศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคม จำนวน 6 ด้าน คือบทบาทในด้านการปกครอง บทบาทในด้านการเผยแผ่ บทบาทในด้านการศึกษา บทบาทในด้านการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทในด้านสาธารณูปการ และบทบาทในด้านการพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดธรรมบูชา

2. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ คือจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และหนังสืออื่น ๆ เช่นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และงานเขียน ที่เกี่ยวข้องับหลักการพัฒนาสังคม อัตตชีวประวัติของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร)

3. เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) และผู้ที่ใกล้ชิดของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) รวมถึงนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 10 ท่าน

4. นำข้อมูลที่ได้นำมาเรียบเรียงแล้วนำเสนอในรูปแบบการวิจัยตามขอบเขตที่ศึกษา เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาสังคมของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร)

ผลการวิจัย

หน้าที่ของพระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น นอกจากต้องปฏิบัติเคร่งครัดในศีลและพระธรรมวินัยแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ประกาศพระธรรม สั่งสอนเวไนยสัตว์อีกด้วย ดังพระพุทธดำรัสที่ว่าเธอทั้งหลายจงจาริกไปประกาศพรหมจรรย์ (หรือนัยหนึ่งก็คือพระธรรมวินัย) ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ ให้งดงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากในโลก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุต ปยุตโต), 2527) หน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันยังทำหน้าที่การปกครองดูแลวัดที่เรารู้จักกันดีก็คือ ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์โดยทั่วไปหรือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทาง ด้านการบริหาร พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีบทบาทหลายด้านแตกต่างกันไป บางรูปอาจจะมีบทบาทการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้านและมีความถนัดไปคนละอย่างกัน

หน้าที่ของพระสงฆ์ นอกจากต้องปฏิบัติเคร่งครัดในศีลและพระธรรมวินัยแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ประกาศพระธรรม สั่งสอนเวไนยสัตว์อีกด้วย ดังพระพุทธดำรัสที่ว่าเธอทั้งหลายจงจาริกไปประกาศพรหมจรรย์ (หรือนัยหนึ่งก็คือพระธรรมวินัย) ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ ให้งดงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากในโลก

หน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันยังทำหน้าที่การปกครองดูแลวัดที่เรารู้จักกันดีก็คือ ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์โดยทั่วไปหรือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทาง ด้านการบริหาร พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีบทบาทหลายด้านแตกต่างกันไป บางรูปอาจจะมีบทบาทการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้านและมีความถนัดไปคนละอย่างกัน โดยเฉพาะ พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) เป็นพระนักปฏิบัติและนักพัฒนาพระพุทธศาสนาในจังหวัดสุราษฎร์ธานีรูปหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาพระพุทธศาสนาและชุมชนนั้น ท่านได้นำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ได้ศึกษามา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาพระพุทธศาสนา และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตของชุมชนจนประสบผลสำเร็จด้วยดี บทบาทการพัฒนาพระพุทธศาสนาที่เด่นชัดของท่าน พอจะสรุปได้ดังนี้

บทบาทในด้านการปกครอง พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ได้ปกครองและสอดส่องให้พระสงฆ์สามเณร และบุคคลที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดธรรมบูชา ได้ปฏิบัติตาม

พระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม และเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่พระสงฆ์สามเณรและบุคคลทั่วไป โดยให้การคุ้มครองปกป้องรักษาให้พระสงฆ์สามเณร และบุคคลที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วน ที่อยู่อาศัย และปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ท่านได้ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ พระสงฆ์สามเณรและบุคคลดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ ตลอดถึงการตรวจ ตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติ ของพระสงฆ์สามเณรและบุคคลที่มีถิ่นที่อยู่หรือ พำนักอาศัยอยู่ในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชา บรรพชิตและบุคคลดังกล่าวให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมด้วยความเรียบร้อย ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และฝ่าย บ้านเมืองมาโดยตลอด

บทบาทในด้านการเผยแผ่ พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) เป็นแบบอย่างในการ ปฏิบัติและอบรมสั่งสอนให้ประชาชนได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมแห่ง พระพุทธศาสนาโดยท่านจะเน้นในด้านประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน เพื่อ รู้จักวิธีปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยท่านมีแนวคิด ว่า พระสงฆ์สามเณรในพระพุทธศาสนานั้น ต้อง ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การศึกษาวิชาปริยัติ ธรรม และตามหลักธรรมอย่างแท้จริง จึงจะสามารถสอนผู้อื่นคือทั้งบรรพชิตและฆราวาส ให้ ทราบถึงหลักการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง การศึกษาเล่นเรียนทางด้านหลักธรรม จึงเป็นหน้าที่ โดยตรงของพระสงฆ์สามเณร มุ่งให้คนประกอบสัมมาอาชีวะ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เอา รัตเอาเปรียบกัน ให้มีความหมั่นขยันในการประกอบกิจปฏิบัติหน้าที่การงาน ให้มีความสมัคร สมานสามัคคีกัน ให้ละเว้นสิ่งที่ เป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น สอนให้บุคคลพึงละเว้นกรรมชั่ว ดังนั้น จึงทำให้ท่านได้รับความเคารพนับถือจากพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมาก

บทบาทในด้านการศึกษา พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) เป็นพระสงฆ์ที่เล็งเห็น ความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จากการที่ได้ทำการศึกษาชีวประวัติของท่านพบว่า ท่าน ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยท่านเองก็ชอบศึกษาค้นคว้าและชอบอ่านหนังสือ ทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ทั้งยังส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด จึงมีทั้ง ภิกษุสามเณรและฆราวาสที่เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาที่วัดธรรมบูชา ด้วยเหตุที่ท่าน สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาเป็นอย่างมากโดยท่านมีแนวคิดว่าการศึกษาทำให้บุคคลมีความรู้คู่

คุณธรรม เป็นคนมีเหตุผลสามารถเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนา ทำให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนได้รับประโยชน์จากการศึกษาและนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

บทบาทในการศึกษาสงเคราะห์ พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาและบุคคล โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้กับพระสงฆ์สามเณร การสร้างสถานที่ศึกษาให้กับโรงเรียน การอบรมศีลธรรมเยาวชนภาคฤดูร้อน และการมอบทุนการศึกษาให้กับสถานศึกษาต่าง ซึ่งเป็นการสงเคราะห์ที่ได้สำเร็จประโยชน์ต่อสถานศึกษา และบุคคลอย่างกว้างขวาง

บทบาทด้านสาธารณูปการ ผลงานด้านสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญโดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีของเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและพระพุทธศาสนา พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ท่านมีบทบาทด้านสาธารณูปการมากมาย เช่น การสร้างอุโบสถ ของวัดธรรมบูชา การสร้างและปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญ ศาลาการเปรียญวัดธรรมบูชา หอระฆัง การสร้างและซ่อมแซมกุฏิ กุฏิมีทั้งหมด 26 หลัง เป็นตึก 7 หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ 13 หลัง สังฆมัตตาคาร (โรงครัว) ฌาปนสถาน โรงเรียนปริยัติธรรม หรือโรงเรียนแสงธรรมพิทยาคม อาคาร 100 ปี วัดธรรมบูชา ห้องสมุดपालิตานุสรณ์ นอกจากนี้ หลวงพ่อยังได้สร้างวัดในสาขาวัดธรรมบูชา ในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนได้อย่างกว้างขวาง จนปัจจุบันวัดในสาขาวัดธรรมบูชา มีจำนวนมากถึง 12 วัด และที่พัทลุงอีก 4 แห่ง เป็นเหตุให้พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) และพระพุทธศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

บทบาทในการพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดธรรมบูชา พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ได้มุ่งพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมภายในวัดธรรมบูชา เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ให้กับพระสงฆ์สามเณรและประชาชนทั่วไปได้ร่วมกันปฏิบัติธรรมท่านให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์รวมการปฏิบัติธรรมและเป็นต้นแบบแห่งการศึกษา เพื่อให้เกิดสว่างแห่งธรรม พร้อมทั้งให้การอบรมสั่งสอน พระภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกาท่านจะเน้นไปในทางปฏิบัติจิตภาวนาเป็นหลัก และให้มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ การพึ่งตนเองและมีความสามัคคี

อภิปรายผล

การศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ได้ทำการพัฒนาสังคมโดยผ่านการปฏิบัติตนเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมโดยเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนมาก ท่านเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาพระพุทธศาสนาที่สำคัญรูปหนึ่งของอำเภอเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านได้มีบทบาทในการพัฒนาพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 6 ด้านใหญ่ ๆ **ด้านการปกครอง** ท่านได้ให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์สามเณรในฐานะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและปกครองโดยเน้นการใช้พระธรรมวินัยเป็นหลัก **ด้านการเผยแผ่**ท่านได้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและประชาชนให้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่ง **ด้านการศึกษา**ท่านเป็นผู้ใฝ่ใถ้ต่อการศึกษามากรูปหนึ่งโดยท่านเองก็ชอบศึกษาค้นคว้าและอ่านหนังสือทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ทั้งยังส่งเสริมการศึกษาของพระเณรและศิษย์วัด จนปรากฏว่าวัดธรรมบูชาในปัจจุบันมีการศึกษานักธรรมบาลีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และการศึกษาในระดับปริญญาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยนักศึกษาจึงมีทั้งภิกษุสามเณรและฆราวาสที่เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาที่วัดธรรมบูชา **ด้านศึกษาสงเคราะห์** ท่านได้ส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรและเยาวชนทั่วไปเพื่อให้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้ **ด้านสาธารณูปการ**นอกจากท่านมุ่งพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นหลักแล้วท่านยังเอาใจใส่ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดธรรมบูชา เช่น การสร้างอุโบสถ การสร้างและปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญ การสร้างของใช้ภายในวัดธรรมบูชา การปรับปรุงบริเวณรอบวัดเพื่อให้วัดมีบริเวณสะอาดร่มรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสมควรที่จะเป็นสถานที่สักการบูชา ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาเป็นศูนย์กลางและเป็นที่พักทางจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง **ด้านการพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรม**ท่านได้สร้างปูชนียสถานและปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานและปฏิบัติธรรมแก่พระสงฆ์สามเณร นักเรียนนักศึกษา ชาวบ้าน เพื่อฝึกอบรมจิตใจของตนตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งบทบาทดังกล่าวของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) สอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทที่ จานง อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท หมายถึงลักษณะเคลื่อนไหวของสถานภาพ สังคมกำหนดสถานภาพให้บุคคล และ

บุคคลถือครองสถานภาพนั้นเมื่อเกี่ยวข้องกับสถานภาพอื่น ๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ให้เกิดเป็นสถานภาพขึ้นมา บุคคลนั้นได้ชื่อว่ากำลังปฏิบัติบทบาท สถานภาพและบทบาทจึงแยกกันไม่ออก ความแตกต่างระหว่างสถานภาพกับบทบาท เป็นเพียงความสนใจทางวิชาการเท่านั้น จะไม่มีบทบาทเลยถ้าไม่มีสถานภาพ คำว่าบทบาท ก็เหมือนกับสถานภาพ คือ มีความหมายอยู่สองนัย ทุกคนจะมีบทบาทเป็นชุด (A Series of Role) อันเกิดจากการที่บุคคลจะต้องมีบทบาททั่วไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการรวมเอาบทบาทต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด และเป็นตัวกำหนดสิ่งที่เขาจะต้องทำสำหรับสังคม และสิ่งที่บุคคลคาดหวังจากสังคมด้วย (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2545)

บทบาทด้านสาธารณูปการ ของพระธรรมธัมมณี (แสง ชุตินฺธโร) ซึ่งมีบทบาทด้านสาธารณูปการมากมาย เช่น การสร้างอุโบสถ ของวัดธรรมบูชา การสร้างและปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญ ศาลาการเปรียญวัดธรรมบูชา หอระฆัง การสร้างและซ่อมแซมกุฏิ กุฏิมีทั้งหมด 26 หลัง เป็นตึก 7 หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ 13 หลัง สังฆภัตตาคาร (โรงครัว) ฌาปนสถาน โรงเรียนปริยัติธรรม หรือโรงเรียนแสงธรรมพิทยาคม อาคาร 100 ปี วัดธรรมบูชา หอสมุดปาลิตานุสรณ์ นอกจากนี้ หลวงพ่อยังได้สร้างวัดในสาขาวัดธรรมบูชา ในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนได้อย่างกว้างขวาง จนปัจจุบันวัดในสาขาวัดธรรมบูชา มีจำนวนมากถึง 12 วัด และที่พักรังอีก 4 แห่ง เป็นเหตุให้พระธรรมธัมมณี (แสง ชุตินฺธโร) และพระพุทธรูปดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม งานสาธารณูปการนี้เป็นงานสำคัญที่ระดับบารมีของเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและพระพุทธรูป สอดคล้องแนวคิดของ พ.ท. ประสาร ทองดี ได้กล่าวสรุปไว้ว่า พระสงฆ์ในประเทศไทยทุกยุคทุกสมัย ได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเผยแผ่ให้ถึงประชาชน และหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้าไปในจิตใจของประชาชนอย่างลึกซึ้ง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และกลายเป็นรากเหง้าวัฒนธรรมของชาติ ผลก็คือ พระสงฆ์และวัดมีฐานะ มีบทบาทสำคัญในสังคม ความสำคัญของวัดในอดีตพอจะสรุปได้ ดังนี้

1. วัดเป็นสถานศึกษาทั้งศาสนาศึกษาสามัญศึกษาอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน
2. วัดเป็นศูนย์ศิลปกรรมของชาติ
3. วัดเป็นโรงพยาบาล รักษาทั้งโรคภัยทั่วไปและโรคจิตโรคประสาท

4. วัดเป็นแหล่งสมาคม
5. วัดเป็นรมณีสถาน
6. วัดเป็นลานเลือกคู่
7. วัดเป็นศูนย์เยาวชน
8. วัดเป็นโรงแรมชั้นดี บริการฟรีสำหรับคนเดินทาง
9. วัดเป็นพิพิธภัณฑ์ทางศาสนา
10. วัดเป็นศาลยุติธรรมของชาวบ้าน
11. วัดเป็นภัณฑาคาร หรือคลังพัสดุ
12. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ (ประสาร ทองดี, 2513)

บทบาทในการพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดธรรมบูชา พระธรรมธัชมนี (แสง ชูตินธโร) ได้มุ่งพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมภายในวัดธรรมบูชา เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ให้กับพระสงฆ์สามเณรและประชาชนทั่วไปได้ร่วมกันปฏิบัติธรรมท่านให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์รวมการปฏิบัติธรรมและเป็นต้นแบบแห่งการศึกษา เพื่อให้เกิดสว่างแห่งธรรม พร้อมทั้งให้การอบรมสั่งสอน พระภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกาท่านจะเน้นไปในทางปฏิบัติจิตภาวนาเป็นหลัก และให้มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ การพึ่งตนเองและมีความสามัคคี ถือได้ว่าท่านปฏิบัติหน้าที่สมบทบาทของพระสงฆ์ไทย สอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสุภา อุทโท ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ ซึ่งพอจะแบ่งได้ดังนี้ คือ

1. บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ
2. บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน
3. บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
4. บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยการช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน (พระมหาสุภา อุทโท, 2542)

สรุป

การพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขแท้จริง จำต้องเป็นการพัฒนาที่ถ่อมมนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม การพัฒนาสังคมนั้นก็คือ

การศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม และจะต้องนำหลักแนวคิดและทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว มาเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม สภาพความเป็นอยู่ และเป็นไปของสังคม มองสภาพปัญหาที่แท้จริงของสังคม และความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกในสังคม สร้างแนวคิดใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมที่ต้องการจะพัฒนา เพื่อจะได้คิดหาวิธีการ การวางนโยบาย กระบวนการ การดำเนินงานพัฒนาสังคมได้อย่างถูกต้องชัดเจน สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเจริญขึ้น สนองตอบความต้องการของประชาชนที่อยู่อาศัยในสังคมได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชนผู้อยู่อาศัยอยู่ในสังคม และสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้ว คือ สังคมที่มีความเจริญทั้ง 2 ด้าน คือ 1. ด้านวัตถุ 2. ด้านจิตใจ หรือมีความเจริญทั้งภายในและภายนอก เป็นสังคมตามอุดมคติของผู้ที่ดำเนินการพัฒนา และผู้ที่อยู่อาศัยในสังคมนั้นต้องการ

การพัฒนาของบุคคลนี้ ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ภาวนา” คือการทำให้เจริญ การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้นหมายถึง ชีวิตที่ไรทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบคั้น รัตรึงจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตน ชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดดันครอบงำให้จำกดอยู่กับตัวเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระและแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิตภาวะชีวิตดังกล่าวในทางพุทธศาสนาเรียกว่า อิสระภาพ ซึ่งแปลว่า ความเป็นใหญ่ในตัวเองอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคน คือ การพัฒนาจิตใจตัวมนุษย์นั่นเอง

พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) นับเป็นพระสงฆ์ต้นแบบ ในการพัฒนาสังคม ทั้งในด้านการครองตน การครองคน การครองงาน โดยเฉพาะบทบาทที่ท่านได้ทำประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา มีคุณูปการอย่างมากมายแก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ประชาชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวโดยสรุปถึงบทบาทของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) อาจสรุปลงได้ในบทบาท 5 ประการ คือ

1. บทบาทในฐานะเป็นผู้นำทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจเป็นกับยาณมิตรของประชาชน ประชาชนไม่น้อยที่ประสงค์จะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านจิตใจ เพื่อความอบอุ่นในคราวมีภัย เพื่อจะได้ปลอบใจในเมื่อมีทุกข์ด้วยหลักธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญที่พระจะพึงมีต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่และขยายออกไปในวงกว้างทั่วประเทศและทั่วโลก

2. บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้การศึกษา ทั้งจริยศึกษา พุทธศึกษา หัตถศึกษา นักบวชมีหน้าที่โดยตรงที่จะให้การศึกษาและส่งเสริมจริยศึกษา ให้คนมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข การศึกษาในด้านอื่น ๆ แต่เดิมมาก็เป็นผู้ดำเนินการ โดยตรงแต่ปัจจุบันเพียงแต่สนับสนุนโดยอ้อม เพราะรัฐได้ดำเนินการเอง แต่ถ้ารัฐมีคนไม่พอ พระสงฆ์ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือที่สามารถ

3. บทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายและต้องพัฒนาทั้งทางวัตถุและพัฒนาคน การพัฒนาทั้งส่วนกลางและชนบท การพัฒนาคนก็ดี การพัฒนาชนบทก็ดี พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในด้านนี้ เพราะพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นผู้นำส่วนหนึ่งในท้องถิ่นอยู่แล้ว โครงการนั้นย่อมสำเร็จได้เร็ว เพราะการพัฒนาจะสำเร็จได้อยู่ที่ศรัทธาของประชาชน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การพัฒนาประเทศย่อมสำเร็จได้โดยยากพระสงฆ์จึงเป็นแรงสำคัญที่จะกระตุ้นศรัทธาในการพัฒนาชนบทหรือท้องถิ่น

4. บทบาทในฐานะเป็นผู้สานให้เกิดความมั่นคงต่อรัฐ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาตินั้นจะเกิดมิได้ก็อยู่ที่ประชาชนที่สิ่งยึดถือเป็นอันเดียว ศาสนาและบุคคลในศาสนาย่อมจะเป็นแรงสำคัญให้คนในชาติมีความเชื่อและอุดมคติร่วมกัน มีความเห็นถูกต้องนอกจากนั้นยังเป็นผู้ประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจกันเป็นศูนย์รวมความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนที่บวชมาในพระศาสนาจะได้รับการยกย่องนับถือและปฏิบัติตนเสมอกันสิ่งนี้เองทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ กลายเป็นความมั่นคงของรัฐ

5. บทบาทพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ดำรงรักษาวัฒนธรรมและศิลปะของชาติ วัดเป็นสถานที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติและวัฒนธรรมที่ดึกดำบรรพ์มีการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติกันอยู่ในวัดพระสงฆ์จึงมีบทบาทโดยตรงในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ไม่ให้สูญ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม ด้านจิตรกรรม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่งศิลปอันงดงามของชาติเป็นที่เชิดหน้าชูตาคนในชาติอยู่จนปัจจุบัน

สรุป ได้ว่าบทบาทของพระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมนั้นมียุทธศาสตร์ที่ช่วยให้สังคมนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความหมาย มีหลักยึดและมีสายใยซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างประโยชน์สุขแก่สังคมโดยส่วนรวมตลอดมา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลงาน วิธีคิดและกระบวนการพัฒนาพระพุทธศาสนาของพระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร) ในแง่มุมอื่น ๆ ให้งกว้างขวางและละเอียดยิ่งขึ้น เช่น ศึกษาผลงานด้านการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ บทบาทการพัฒนาสังคมของ พระเทพวราจารย์ (สุชี อภโย) รองเจ้าคณะภาค 16,17,18, ที่มีต่อการพัฒนาสังคม เพราะว่าท่านเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมบูชา และพระสงฆ์ที่ให้คุณประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาและสังคมของสงฆ์

3. ควรมีการศึกษาวิจัย เชิงสำรวจบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมไทย เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2545). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประสาร ทองดี. (2513). *บันทึกสัมมนา เรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย เล่ม 1*. พระนคร: หจก. ศิวพร.

พระครูสุนทรศาสนคุณ (สมบุญ กิตติคุณ). (3 พฤษภาคม 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหาธีรธรรมสารกิจ วิจิตรวาทกิจ (ผ่านผา), ผู้สัมภาษณ์)

พระเทพวราจารย์ (สุชี อภโย). (30 มีนาคม 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหาธีรธรรมสารกิจ วิจิตรวาทกิจ (ผ่านผา), ผู้สัมภาษณ์)

พระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร). (22 เมษายน 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหาธีรธรรมสารกิจ วิจิตรวาทกิจ (ผ่านผา), ผู้สัมภาษณ์)

พระธรรมวิสุทธิกวี. (10 เมษายน 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมุนี (แสง ชุตินฺธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหาธีรธรรมสารกิจ วิจิตรวาทกิจ (ผ่านผา), ผู้สัมภาษณ์)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุต ปยุตโต). (2527). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาสมนึก จรโณ. (2549). ศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระนิโรธรังสี (เทศก์ เทสรังสี). ใน *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสุภา อุทโท. (2542). *พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ.

พระสุทธิสารสุธี (ปราโมทย์ สิริจนโท). (13 พฤษภาคม 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมณี (แสง ชุตินธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหารังสรรค์ วีรวฑฒโน (แผ่นผ้า), ผู้สัมภาษณ์)

เพียงพรรณ ศิริกิจพุทธศักดิ์. (20 พฤษภาคม 2553). บทบาทของพระธรรมัชฌมณี (แสง ชุตินธโร) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. (พระมหารังสรรค์ วีรวฑฒโน (แผ่นผ้า), ผู้สัมภาษณ์)